

336.746

БРАН. Б. ТОДОРОВИЋ

МЕТАЛНИ НОВАЦ
ЕВРОПСКИХ И СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ
ДРЖАВА

БЕОГРАД, 1936

4420

БРАН. Б. ТОДОРОВИЋ

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE
 CENTAR ZA INFORMACIONU I
 DOKUMENTACIONU DELATNOST

Inv. br. 7876

SIGN. _____

МЕТАЛНИ НОВАЦ

ЕВРОПСКИХ И СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ
ДРЖАВА

35018

ПРЕДГОВОР

Ретко да је ко, путујући кроз стране земље, загледао и читао записе на металном новцу који је у промету, да их је поредио или тумачио, или да је загледао у лик или другу слику на новцу; обично се иде за тим да се види и оцени колико који новац вреди и шта се њиме може купити — набавити. Зар је когод путујући на пример кроз Енглеску, и имајући у рукама енглеске шилинге, загледао и прочитао, једва приметну белешку — запис — на новцу од 2 шилинга и 6 пенса, који гласи: „Nonу soit qui mal у pense“, а која значи; „Нека се стиди онај који рђаво помисли“; или је путујући кроз Грчку, запазио на једном грчком новцу, који је сада у промету, лик са кога падају мокри праменови косе, лик бога Посејдона, бога вода и вечито немирног мора, или пак на другоме лик богиње земљорадње, богиње Деметре.

Метални новац држава Европе и Сједињених Америчких Држава који је сада у промету, или који је од пре кратког времена био у промету, служио ми је у главном као извор при изради овога списа. Са њега сам читао, тумачио и поредио записе, гледао урезане слике и ликове.

Неколике државе Европе изостављене су, јер им новац нема нарочитих записа или ликова који би тражили нарочито објашњење или тумачење.

I. Европске државе

A) О МЕТАЛНОМ НОВЦУ УОПШТЕ

„Новац је чедо привреде“

Постанак новца иде руку под руку са савременом поделом рада у народној привреди. Кад би свака привредна јединица производила управо оно и онолико колико јој је потребно, о некој размени добара не би могло уопште бити ни говора. Размена се јавља кад у произвођача има више произведеног но што му је лично потребно, и ако још постоји потреба да у размену за овај вишак добије производе које му сопствена привреда не може да пружи.

Једна непосредна размена и замена онога што је потребно са оним што је претекло, могуће је само у изузетном случају. Зато се јавља једно треће добро, *опште употребљиво средство размене*, које сада не служи на то де се утроши, већ које је намењено да послужи размени.

Да би ово међудобро могло да одговори горњој сврси, оно мора да ужива једну опште признату вредност. Дакле, или да се може употребити за накит, или да је такво да свакоме може послужити као једно корисно добро. Зато су као средство размене служиле стаклене ђинђуве, шкољке, племенити метали. Најпознатији пример за такво корисно добро, које је послужило као посредник при размени, јесте говече, крава (од латинске речи „resus“, значи марвинче, стока, постала је реч „resupia“ имање, иметак, одатле и реч „resupiatius“ = новчан). Крава даје млеко, у теладима даје неку врсту интереса, њено се месо може јести, употребљива је и за вучу и сама себе транспортује (прелази са места на место).

Од посредника при размени, у примитивној привреди, па до модерног новца, дошло се је само тако, што је корист од добра, које је служило за размену, све више и више долазила у позадину, док се је функција посредника у размени све јаче и јаче испољавала и најзад остала и као једина одлучујућа. Овај посредник при размени даје се и узима једино с обзиром на ове функције, све остало споредно је. Из овога добра које се је могло правце искористити (у ово се рачуна и употреба за накит) *произашао је и симбол*.

Још од самога почетка, племенити метали били су нарочито погодни за посреднике при размени. Неплеменити метали као: бронза, гвожђе, бакар, разнолико су употребљиви за израду потребних предмета разних врста и зато су цењени. Првобитно они бејашу ређи но данас. Код Шпартанаца гвожђе је служило као добро за размену.

Што се племенитих метала тиче, њихове нарочите особине као: реткост, трајашност, једнородност, лака дељивост, затим лако узимање облика, мала тежина у односу према вредности, све је то допринело да се употребе као добро за размену.

У најстарија времена, племенити метали који су служили у сврху размене, нису имали нарочити облик, али им је доцније даван и нарочити облик. Они су ношени као прстени око руке, око врата или ногу. При размени ломљени су делови са прстенова и они су давани. Овај груби начин дељења и мерења замењен је доцније тиме, што су племенити метали давани (у замену) по тежини.

Многе јединице новца европских држава које и данас циркулишу, указују на првобитно вагање. Ове јединице носе управо некадање име јединице тежине (тако марка у Немачкој, фунта — штерлинга у Енглеској, ливра старе Француске). Племенити метали донешени су у облику шипке и мерени су. Па и ово није било довољно рационално. Било је тешко да се при свакој размени утврди колико у којој шипци има процената племенитог метала, а колико је у смеси неплеменитог метала. Сем тога, при дељењу шипке, извесни делићи масе губили су се, при премеравању могло је бити и преваре. Ове незгоде уклоњене су тек са проналаском звечећег новца. Израђене су округле плочице које су се могле једна другом замењивати, јер су имале исту садржину и исту тежину племенитог метала. За све ово јамчио је жиг са ауторитативног места који је утиснут на самом новцу. По правилу то је била држава која је оверавала, односно владалац једне земље, да у поменутом новцу има извесна утврђена количина племенитог метала.*

Сада у свима државама циркулишу, и служе размени добара, разнолики метални новци, чија је финоћа ковања и стопа ковања тачно прописана и утврђена, чија је вредност тиме тачно и одређена.

Јединица новца свију држава у Европи дели се на 100 делова, тако на пример: швајцарски и француски франак дели се на сто сантима, румунски леј на 100 бана, грчка драхма на 100 лепта, аустријски шилинг на 100 гроша, талијанска лира на 100 центезима, чехословачка круна на 100 халера, данска, шведска и норвешка круна на 100 ере (öre), југословенски динар на 100 пара и т. д. Само један изузетак постоји у целој Европи, а то је код енглеског новца, — енглески ливрштерлинг, фунта штерлинга (соверен — од суверен, што значи владалац) дели се у 20 шилинга, а сваки шилинг у 12 пенса (пениа). До пре неколико година било је у Европи још једног изузетка, постојала је јединица новца која се је делила у 1000 делова (хиљада, mille); то је био новац Португалије — милрајс (Milréis) који се је делио у 1000 рајс-а (Réis, јединица Real — шпански, од латинског Regalis — краљевски); сада Португалија има јединицу *ескудо*, која се дели на 100 *ценшавоса* (1 Escudo = 100 Centavos).

*) *Bott Karl: Handwörterbuch des Kaufmanns: Geld, Gelatheorien — Die Entstehung des Geldes.*

У целој Европи има само четири државе чији се новац зове по имену саме државе, тако Француска има *франак*, Белгија има *белгу*, Латвија има *латс* (1 Lats = 100 Santimu; на новцу пише: 1 Lats, 1 Santim), Литвија има *литас* (1 Litas = 100 Centu; 1 Litas, 1 Centas). Слично, ван Европе, наћи ћемо само још у Америци код републике *Боливије* која има јединицу *боливиано*, код републике *Аргентине* где 5 пезоса (1 Peso = 100 Centavos) чине један *аргентинско*, и код *Венецуеле* где 5 боливара чине један *венецуелано*.

Новци неких држава добили су име по извесном симболу; тако на пример: јединица новца Румуније и Бугарске зове се *лав* (румунски: *леи*, бугарски *лев*); новац *Сједињених Америчких Држава* — 10 златних долара — зове се *орав* (eagle, чита се *игл*), а сребрни новац републике Перу зове се *сунце* (Sol). — Име руске *рубље* постало је од речи *рубиш* — *одрубити*. (До 14 века средство плаћања у Русији било је сребро у полугама. Трговци у Нижем Новгороду почели су први, у Русији, да отсецају — да одрубљују — парчад са ових полуга и да њима врше плаћања, тако је постало и име отсецка полуге: *рубља*).

Најстарије име новца јесте име грчког новца: *драхма*. Драхма на грчком значи *шака*, или боље рећи, *оно што стаје у шаку*; драхма је имада *шест обола*; шест старих обола тачно је испуњавало шаку.

На лицу металног новца, готово свију европских држава, владаочев је лик, или пак лик шефа — преставника државе. Над поменутих ликом обично је владаочево име и титула; нпр. за Југославију (латиницом): *Aleksandar I Kralj Jugoslavije*, а на новцу ранијег издања писало је (ћирилицом): *Александар I Краљ Срба, Хрвата и Словенаца*. На некадањем новцу Црне Горе, око лика, писало је: *Никала I Б. М. Књаз и Господар Црне Горе* (скраћеница *Б. М.* значе: *Божјијом милошћу*; ове речи налазимо на новцу Енглеске: *Dei Gracia* — *Божјијом милошћу*, а затим речи *Краљ Бришанаца*, или *Краљ свију Бришанаца* — *Britaniarum*). На некадашњем новцу Црне Горе — краљевине — пише: *Никола I Б. М. Краљ и Господар Црне Горе*. На новцу Румуније писало је пређе, иза владаочевог имена: *Краљ Румуније* (Regele Romaniei), а сада пише: *Краљ Румуна* (Regele Romanilor). На новцу Бугарске писало је пређе: *Блгарски књаз*, а сада пак пише: *Цар на Блгарише* (цар Бугара).

Као што је поменуто, на лицу новца израђен је, обично, владаочев лик или лик претставника државе; али и ту има изузетак. Тако нпр. државе: Грчка, Аустрија, затим Ирска, отступају од тога правила. На лицу металног новца Грчке државе израђени су ликови богова: на новцу од 20 драхма израђен је лик бога *Посејдона* — бога вода и вечито покретног мора; на новцу од 10 драхма лик богиње *Деметре* — богиње земљорадње. На лицу новца од 5 драхма израђен је симбол бесмртности: *орав феникс*. — На металном новцу (сребрном) републике *Аустрије*, и то на комадима од 2 шилинга има неколико ликова, тако, на једнима је лик чувеног хирурга и некадањег професора хирургије у Бечу *Теодора Билроша*

(Theodor Billroth geb. 1829), на другима је лик једног од највећих немачких лирских песника *Валтера фон дер Фогелвајде*, на трећима је лик славног композитора *Франца Шуберта* (Franz Schubert), који је рођен у самом Бечу, на четвртима је лик далекопознатог композитора *Готлиба Моцарта* (Wolfgang Amadeus Mozart), на даљима је лик *Хајдна* (Josef Haydn), па лик бив. председника републике Сајпла (Dr. Ignaz Seipel) и на најновије кованим лик председника Долфуса (Dr. Engelbert Dollfuss, 1932—1934).

На металном новцу Ирске — на шилинзима и пенсима (новац исте финоће, исте поделе и истог имена као и у Енглеској) израђено је, на *лицу* новца, све живо што Ирска производи, гаји и продаје, од чега такорећи живи. Тако например: на сребрним комадима од $2\frac{1}{2}$ шилинга (2 шилинга и 6 пенса) на *лицу* новца, израђен је *коњ племените расе* у стојећем ставу; на онима од 2 шилинга израђена је *риба*; на комадима од 1 шилинга израђен је *бик*; на никленим комадима од 6 пенса израђен је *пас од расе*, на комадима од 3 пенса: *зец*; на бакарном ситном новцу од једног пенса израђена је *квочка с пилићима*, а на $\frac{1}{2}$ пенса: *крмача с прасцима*, а на $\frac{1}{4}$ пенса: *шљука*. На *наличју* сваког од ових новаца Ирске израђен је национални инструмент: *харфа*.

На *наличју* новца многих држава израђен је лав или орао, два омиљена симбола — лав као цар свију животиња или господар страних шума и пустара, претставник снаге и храбрости, а орао као господар свемира.

На *наличју* неких новаца видимо и: једрилицу, тркачке римске двоколице са запрегом или томе слично; на ранијем француском златнику — комаду од 20 и 10 франака, израђен је петао — француски национални симбол (уобичајен од времена револуције), води порекло од латинског Gallus — петао, и има везе са речју Gallus — Гал, Гали; Галска је земља Гала, она је некада обухватала: Француску, Белгију, Луксембург, део Холандије, Немачке и Швајцарске. Петао уједно претставља и весника зоре, весника свитања и светлости.

На *наличју* Албанског новца од 100 златних франака (Албанија Shqipri — има франак, који се дели на 5 Lek-а, а сваки lek на 100 Qindar-Leku; један франак има, према томе, 500 Qindar-Leku; 1 Franc Alb; 1 Lek) израђене су римске двоколице са коњском запрегом у трку, исто као и на италијанском новцу од 10 лира у сребру. На комаду од 5 албанских франака израђен је плуг са воловима и орачем позади плуга, на оном од два франка: сејач како сеје; на никленом новцу од $\frac{1}{4}$ лека израђен је лав, на $\frac{1}{2}$ лека претстављено је како се Голијат бори с лавом, а на комадима од 5 Qindar-Leku израђена је лавовска глава.

Неке државе Европе као: Данска, Белгија, Француска, Норвешка, Румунија, Шпанија имају бушен — у средини — ситан никлени и бакарни новац (са округлом рупицом у средини). Ово је подесно да се у мраку прстима пипањем може распознати ситан новац од сребрног или златног новца исте величине, а много веће вредности, а и подесно је за низање, руковање, чување и ношење.

У целој Европи нећемо још наћи оно што Холандија има; то је једина земља која има у промету новац *четвртасног облика* — то је ситан новац од никла од 5 центс-а; он је, дакле, четвртаст и, као што поменуемо, једини таквог облика у Европи.

Пре но што изложимо начин ковања и степену ковања јединица новца појединих држава, пре но што прочитамо и протумачимо записе на ободу, лицу и наличју новца, да кажемо неколико речи о *стопа* ковања и *финоћи* ковања.

Под *стопом* ковања новца једне земље подразумевају се законске одредбе којима се утврђује колико се једнаких комада неког новца мора исковати из јединице тежине чистог метала. Године 1865, децембра 23, договорно усвојише систем по франку: Француска, Белгија, Швајцарска и Италија; године 1868 пришла је и Грчка. Ове државе сачињавале су такозвану „латинску новчану унију“ и стопа ковања маталног новца била је за све ове државе иста. Законом од 30 новембра 1873 усвојила је тадања Србија све одредбе поменуте новчане заједнице. Стопа ковања која је дакле важила за француски, швајцарски, белгијски франак, за талијанску лиру и грчку драхму, важила је и за златан динар. Из једног килограма чистог злата могло се је исковати 3444,444 динара у злату или $172\frac{2}{9}$ златника по 20 — динара; или, један златник од 20 динара морао је имати чистог злата 5 грама и 806 милиграма (5,806 гр.), и 100 динара у злату 29 грамова и 32 милиграма (29.032 гр.) или *један динар у злату морао је имати 290,32 милиграма чистог злата*.

Приликом закључивања Међународног 7% стабилизационог зајма 1931 године, прописан је и проглашен „Закон о новцу Краљевине Југославије“. Члан 1 поменутог закона гласи: „Новчана јединица Краљевине Југославије јесте динар. *Вредност динара одговара вредности тежине двадесет шест и по милиграма чистог злата*“. Истим законом (чл. 6) прописано је да златан и сребрни новац искован на основу ранијих закона престају бити законско средство плаћања.

Сад је дакле стопа ковања за динар друга; из једног килограма чистог злата може се сада исковати 37.735,85 динара, или у 100 динара у злату мора бити само 2,650 грама чистог злата. *Златник који би се ковао сада и који би гласио на 200 динара имао би 5,300 грама чистог злата, или нешто мање од предатних 20 динара у злату, или мање од златног александора који у себи има, као што је већ горе поменуто, 5,806 грамова чистог злата*.

Шта је финоћа или чистоћа ковања? Племенити метали: злато, сребро, као чисти метали, немају ону тврдину која је потребна предмету којим се често и много рукује, и зато се легирају — мешају — нпр. бакром. Мешавином добивени метал зове се *легирани*, а додатак (бакар или други метал који није племенит) зове се *легура*. Однос између тежине метала добивене мешањем (дакле укупна тежина) и тежине чистог метала (сувог злата или сребра), дакле чисте тежине, зове се *чистоћом* (финоћом, „титр“, степен чистоће или чистоте). Она се обично претставља *разломком чији је име-*

нишељ 1000. На пример, кад се каже финоћа предратног златника од 20 динаре јесте 900/1000 или 900‰, значи, у 1000 делова (нпр. грамова) мешавине има сувога злата 900 таквих делова (нпр. грамова), или поменути златници ковани су из мешавине у којој има 900 делова чистог — сувога — злата и 100 делова другога — неплеменитог — метала, нпр. бакра. Али уобичајено је да се за изражавање финоће узима и други број, нпр. код Енглеза као основица служи број 24 (24 карата), а доскора код Руса број 96 (раније је у Русији, као јединица мере за тежину, важила руска фунта, која се је делила на 96 злотника, а сваки злотник на 96 долеи, доља).

Напомена. На златном часовнику марке „Zenith“ изражена је финоћа на два начина: у каратима и по руском начину изражавања; на поклопцу сата налазе се две цифре: 56 и 14 К. Број 56 показује да је овај часовник рађен из мешавине у којој у 96 делова укупне тежине има 56 делова чистог злата, а 14 К. значи, да у 24 дела (24 карата) има 14 делова чистог злата т. ј. да је часовник финоће 14 карата. Основица „96“ четири је пута већа од основице „24“, па је и израз за финоћу „56“ четири пута већи од броја „14“. Ако ове финоће изразимо у хиљадитим деловима, наћи ћемо да једна и друга тачно одговарају финоћи 583¹/₃‰.

На металном новцу разликујемо три стране: страну на којој је лице (лице, глава, „тура“, играчи „крајцарица“ кад бацају у вис и преврћу новац, зову ову страну: „јесте“; немачки се зове die Korfseite, француски: Avers). Страна на којој је означена вредност новца, *налицје* је (круна, венац, „јазичја“, играчи је зову страна „није“; немачки: die Schrift, француски: Revers). Најзад, трећа страна, која претставља дебљину новца, зове се *обод* (запис, Signum).

Обично је обод нарецкан, зупчаст — „чарак“, али има новаца код којих је обод гладак или је по њему урезан запис. По правилу ови се записи налазе на крупнијим комадима, на комадима који гласе на више јединица новца. Овим записима обично се обраћа Богу — заштитнику и моли за заштиту (на пример на бугарском новцу: *Божје пази Блгарија*; слично на новцу Холандије).

Код новаца неких држава Божија заштита записана је и исказана као свршени чин, као нешто без чега се постојање поменуте државе не би дало ни замислити (тако на пример на новцу Југославије — на комадима од 50.— дин. пише по ободу: *Бог чува Југославију* или на новцу Немачке: *Gott mit uns*, што значи: *с нама Бог*, или *Бог с нама*; на новцу Француске по ободу пише: *Dieu protege la France* (*Бог чува Француску*), а на новцу Белгије: *Dieu protege la Belgique* (*Бог чува Белгију*). — На пређашњем новцу краљевине Србије писало је: *Бог чува Србију*, а на новцу Црне Горе: *Бог чува Црну Гору*.

По ободу и лицу новца опет неких држава имамо записе у облику мудрих изрека, девиза; тако на пример на немачком новцу, са ликом председника републике фон Хинденбурга пише: *Einigkeit und Recht und Freiheit* што значи: *јединство и право и слобода*. На лицу новца Норвешке (Норвешка, као и Данска, има 1 Крона — 100 öre) пише: *Alt for Norge* што значи: *све за Норвешку*; на лицу новца Шведске (Шведска има 1 Крона — 100 öre) пише опет: *Med folket för fosterland*, што ће рећи: *са народом за ошацину*.

Поред ових записа да поменемо још оне који се налазе по ободима или иначе на новцу и којима се хоће тачно да назначи колико у поменутом новцу има злата или сребра, или колико се комада кује из једне јединице тежине или пак колико укупно тежи поменути примерак (тако на пример пређашњи златни и сребрни руски новци, као и садашњи совјетски новци, носе по ободима записе који тачно казују колико у коме новцу има чистог злата или сребра). На основу овога записа свакоме је могуће да оцени стварну вредност поменутог новца. Изгледа да државама није конвенирао овај начин обележавања вредности новца, јер су оне саме својим новцима давале вредности које нису одговарале садржини чистог метала и зато и нису усвојили овај начин обележавања. Дакле, у целој Европи само у неким државама сретћемо горе поменути начин обележавања вредности.

По ободу неких новаца наћи ћемо само почетна слова неких речи, као нпр. код новаца Ватиканске државе: *P. C. J. R. C.*, или од почетних слова извесних речи начињену скраћеницу, као код италијанског новца скраћеницу: *Fert.* Шта ова скраћеница замењује и шта управо значи она, видећемо из даљег излагања.

Б) ЗАПИСИ

Да прочитамо и протумачимо записе на металним новцима појединих држава и да подвучемо промене у начину ковања.

1.) Француска (Republique Française)

Француска има *франак* који дели у 100 сантима: *1 Franc = 100 Centimes.*

Промењене послератне привредне прилике натерале су и првог члана и оснивача „Латинске новчане уније“, Француску, да напусти поменуту новчану заједницу и да усвоји другу стопу ковања за своје новце. Законом од 28 јуна 1928 године, Француска је усвојила да из једног килограма чистог злата кује 16963,52 (са више децимала: 16963,528414) франака, или 100 франака у злату да имају 5,895 грама чистог злата, дакле, скоро као у дотле кованих 20 франака у злату који су имали 5,806 грама чистог злата. Поредиши ову стопу ковања са стопом коју је усвојила Југославија, добија се овај однос: 100 француских франака у злату равно је 222,45 (283)* динара у злату, или 100 динара у злату вреде колико 44,95 (335) франака у злату, јер садрже исте количине злата. Златник, који је Француска ковала 1935 године, на основу горње стопе, и који и гласи на 100 франака има у себи 5,895 грамова чистог злата, (од 50 франака имао би: 2,9475 грама чистог злата).

На златном новцу од 100 златних франака (100 francs) који је кован 1911 године, на основи *штоце* ковања *латинске новчане уније*,

*) У загради су стављени даљи децимали од стотих.

у коме дакле, има чистог злата 29,032 грама, пише по ободу: *Liberté, Egalité, Fraternité*, што значи: *слобода, једнакост, браштво*, исто пише и на *наличју* око венца — у кругу. Ово је формула коју је у француској револуцији прво поставио клуб Корделиеваца (чланови политичког клуба), јуна 1793; као званична девиза усвојена за време друге републике — 1848 до 1852 године. Исто пише по ободу и *наличју* златника од 20 франака (са годином 1907), као и на *наличју* ситног новца од 1, 2, 5, 10 и 25 сантима новијега датума

Сребрни новац од 10 и 20 франака, који је кован 1933 године, носи исти запис.

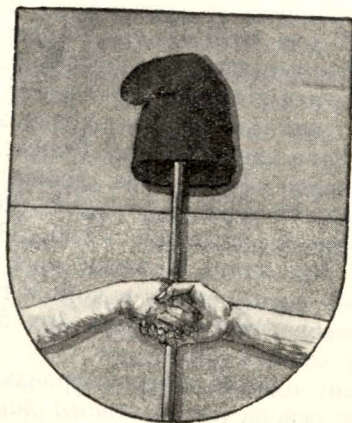
Као што смо напред поменули, запис на новцу Немачке гласи: *Јединство и право и слобода*, дакле, на првом је месту *јединство*, па *право*, и тек на треће место стављена је *слобода*. Код француског новца стављена је на прво место *слобода*, па *једнакост*, па *браштво*.

На сребрном новцу од 5 франака (са годином 1867) пише по ободу: *Dieu protège la France*, што значи: *Бог чува Француску*.

На златном новцу 20 франака (са годином 1824) и на сребрном новцу од 5 франака са ликом Луја XVIII (са годином 1822) пише по ободу: *Domine Salvum Fac Regem*, што значи: *Господе благослови краља или Боже краља храни*.

На никленом новцу од 25 сантима израђена је фаши из које вири бртва — секира, исти знак видећемо на раније кованом новцу од 100 зл. франака, само што из везе прутева вири уместо секире шака чија су три прста испружена. (О фаши биће више говора приликом читања записа са талијанских новаца).

На никленом, бакарном и раније кованом златном новцу израђен је женски лик са капом слободе — са фригијском капом на глави, лик такозване Маријане.

Црвена фригијска капа — капа слободе (са грба Аргентине)

Маријана било је име једног тајног републиканског друштва у доба ре-стаурације у Француској, коме је припадао, између осталих, Ледри-Лорен, познати француски социјалистички борац и талијански револуционар Мацини. Ово удружење растурено је силом 1854 године. Отада су реакционари почели ре-публику потсмешљиво да називају Маријаном. Као што се често дешава, назив подруживања примили су баш они против којих је употребљаван, тако да данас републиканци називају француску републику *Маријаном* и биста Маријане на-лази се у свима француским канцеларијама.

Маријана носи на глави капу у облику купе са врхом повијеним уна-пред — јакобинску-фригијску капу слободе. Фригијском капом — капом сло-боде — назива се црвена капа у облику купе, шиљата купаста капа, са врхом повијеним унапред. Колико се зна, такве капе носили су становници старе Фригије, земље у северозападном делу Мале Азије. Фригијска држава у Малој Азији постала је у 2 веку после Христа и имала је своје краљеве све до 600 година после Христа. Њени становници дошли су са Балкана и били су сродни Трачанима.

Црвена фригијска капа зове се још и јакобинска капа, капа јакобинаца (*bonnet rouge* — боне руж), капа прве француске револуције. Клуб јакобинаца био је најчувеније политичко друштво за време француске револуције. Ови револуционари названи су истим именом „јакобинци“, као и калуђери домини-канског реда, који су становали у Паризу у манастиру Светога Јакова. У јед-ном доцније основаном манастиру овог калуђерског реда почели су 1789 године да се састају чланови Бретонског клуба, доцније названог друштво пријатеља устава, којима је због тога места састанка пришивен надимак „јакобинци“.

Црвену фригијску капу носили су, у доба револуције, сиромашни слојеви народа. Каже се да су ову капу донели у Француску бивши робииаши са га-лија, који су је опет примили од рибара на Средоземном мору. Револуционари су је усвојили као симбол слободе и зато што је ова капа и раније сматрана знаком слободе, као капа античких народа који су били слободни.

Капу слободе, јакобинску капу слободе, наћи ћемо и на Португалском новцу на глави женске прилике — сличне Маријани; затим ћемо је видети на новцу Америчких држава: Аргентине, Перу — Лима, Бразилије, Чиле, а на лицу новца Мексика (пезос) израђена је сама за се капа слободе преко које пише: *Libertad* — слобода.

2.) Немачка (Deutsches Reich)

Немачка има сада *рајхсмарку* коју дели на 100 *рајхсифенига*; 1 *Reichsmark* = 100 *Reichs-Pfennig*. Пређе је Немачка имала *марку* коју је делила на 100 *пфенига*, и *реншен-марку* коју је делила на 100 *реншен-пфенига*.

Немачка је задржала стару стопу ковања: из једног килограма чистог злата кује 2790 марака. Сто марака у злату морају садржа-вати 35,84 (229) грама чистог злата и одговарају вредности 1352,53 (92) динара у злату или 100 динара у злату вреде колико 7,39 (351) марака у злату — све по садржини чистог злата.

На златном новцу од 20 марака (са годином 1876, 1887, 1907) пише по ободу: *Gott mit uns*, што значи: *Бог је с нама*, или *с нама Бог*.

Сребрни новац од 5 марака (са годином 1895) има исти запис по ободу.

На сребрном новцу од 3 марке (са годином 1924, 1931) пише по ободу: *Einigkeit und Recht und Freiheit*, што значи: *јединство и право и слобода*.

Исто пише и по ободу новца од 3 рајхсмарке који је пуштен у

промет приликом десетогодишњице Вајмарског устава са ликом бив. претседника фон Хинденбурга (von Hindenburg) и са годином 1919—1929.

Приликом прославе стогодишњице од дана Гетеове смрти пуштен је у промет сребрн новац од 3 и 5 рајхсмарака са Гетеовим ликом (на новцу је година 1832-1932) и по ободу овог новца пише: *Allen Gewalten zum Trutz sich erhalten*, што значи: *одржаше се упркос свима недаћама* (свима тешкоћама или свима силама).

На лицу новца од 50 пфенига (са годином 1922), од алуминије, преко снопа жита, који је на њему израђен, пише: *Sich regen bringt Segen*, што би одговарало нашем: *прегаоцу Бог помаже*, или *прегаоцу Бог даје махове*.

Приликом прославе десетогодишњице, 11 августа 1929, Вајмарског устава, пуштен је у промет новац од 3 рајхсмарке (на њему су године 1919—1929); на наличју овог новца пише:

Treu der Verfassung — верно ушаву, или верно уредби.

Године 1931 коване су 3 рајхсмарке; на лицу овога новца израђен је лик: *Freiherr vom und zum Stein-a*; око лика пише: *„Ich habe nur ein Vaterland und das heist Deutschland, Stein“* значи: „имам само једну отаџбину и она се зове Немачка, Штајн“. По ободу и овог новца пише: *„Einigkeit und Recht und Freiheit“*; пуштен је у промет о стогодишњици смрти државника Штајна који је умро 1831 године.

Године 1934 Немачка је ковала новац од 1 марке и два издања од по 2 и 5 марака. На новцу од 1 марке — на лицу новца — и по ободу једне серије од 2 и 5 марака пише: *„Gemeinnutz vor Eigennutz“*, и *Gemeinnutz geht vor Eigennutz“*, што значи: „општа корист пре сопствене“ или „општа корист иде пре сопствене користи“, или „корист свију пре личне користи“, или „прво општа корист па тек корист појединаца“. На комадима од 2 и 5 марака друге серије пише по ободу: *„Eine feste Burg ist unser Gott“*, што значи: „чврста одбрана, чврста заштита јесте наш Бог“.

3.) Енглеска (Велика Британија)

Енглеска има као јединицу валуте: *ливрштерлинг* (фунту штерлинга, соверен *Sovereign*, *Livre*, *Libra*) који се дели на 20 шилинга, а сваки шилинг на 12 пенса, према томе, једна фунта штерлинга има 240 пенса; 1 Pound Sterling = 20 Shillings, 1 Shilling = 12 Pence; 1 Shilling, 1 Penny.

Пенс се даље дели на 4 фартинга: 1 Penny = 4 Farthings (1 Farthing = $\frac{1}{4}$ пенса).

Пет шилинга зову се *Grown*, а 2 $\frac{1}{2}$ шилинга (или 2 шилинга и 6 пенса) зову се *half Grown*; 2 шилинга чине 1 Florin, фунта се бележи скраћено £, шилинг са *sh*, а пенс са латинским *d* — почетно слово старог назива *denarius* — динар. Рачунски новац гвинеја = 21 шилинг.

Као стопа ковања важи у Енглеској: из једног килограма чи-

стога злата кује се 136,567 (585755) енглеских фуната штерлинга, или у једној фунти има 7,322 (38) грама чистог злата. Према томе, 1 фунта, по садржини чистог злата, одговара 276,31 (622) динара у злату, или 100 динара вреде £ 0,7,3 (7 шилинга и 3 пенса) или фуната штерлинга 0,36190.

На сребрном новцу од 2 шилинга и 6 пенса (на *half Grown*) налази се један запис који води порекло из давних времена. На томе новцу пише: *Hony soit qui mal у pense* (чита се: *они суа ки мал и панс*) значи: *стид да је онога који рђаво помисли, или нека се стиди ко рђаво помисли*.

То је запис са траке *ордена плаве подвезице*, или ордена Св. Ђорђа, највећег одликовања у Енглеској. Постанак овог ордена и овога записа на њему доводи се у везу са једном непријатношћу која се десила још 1348 године грофици од Солсбури-а (*Salsbury*) на једној игранци — балу. Играјући са краљем Едуардом III, грофици је спала једна подвезица са чарапа, краљ се одмах саже и подиже је, и приметивши како се неко од присутних осмехује, рече: *Hony soit qui mal у pense, qui s'en rit aujourd'hui s'honorera demain de la porte*, (значи: онај који јој се — тј. подвезици — данас смеје, сматраће за част да је сутра понесе). Истога часа краљ је установио „орден подвезице“, један од највиших ордена; шеф тога реда је сам краљ, а свега има 26 носилаца. Витези, одликовани њиме, носе га око левог колена, а краљица око руке.

Краљ Едуард III изговорио је ову чувену реченицу на старом француском језику, јер се је тако, кроз цео средњи век, говорило на енглеском двору и међу аристократијом, а само народ је говорио енглески.

Енглези који воле и поштују старину, нарочито своју националну, задржали су горе поменути девизу, иако је на француском језику, јер ју је некад њихов краљ изговорио.

4.) Белгија

Белгија има као јединицу *белгу*, дели је на пет *франака*, сваки франак дели у 100 сантима; 1 Belga = 5 Francs, 1 Franc = 100 Centimes.

Белгија је раније припадала „Латинској новчаној унији“.

Краљевским решењем од 24 октобра 1926 године, Белгија је усвојила другу стопу ковања; из једнога килограма чистог злата кује се 4779,86 (3391504) белга у злату, или у 100 белга има 20,921 (1) грама чистог злата. Сто динара у злату вреде 12,66 (663) белга у злату.

По ободу златног новца од 20 франака (са годином 1871, 1876) пише: *Dieu protège la Belgique*, значи: *Бог чува Белгију*, а по ободу златника 1914: *God bescherme Belgie* — *Бог штишти Белгију* — фламански дијалект.

На сребрном новцу од 5 франака (са годином 1869) пише по ободу: *Dieu protège la Belgique*, а око венца — на наличју пише: *L'Union fait la Force*, што значи: *уједињење чини силу*. Исти се записи налазе на златном новцу од 20 франака са годином 1871 и 1876.

Године 1930 ковани су сребрни комади од 2 белге (10 франака), а 1932 године, комади од 1 белге (5 франака); по њиховом ободу пише: *Belgique, Belgique*.

5.) Пољска (Rzeczpospolita Polska)

Пољска има *злоту* коју дели у 100 *гроша*; 1 *Zloty* = 100 *Groszy*; 1 *Grosz*, 5 *Zlotych* (множина).

Из једног килограма чистог злата кују се 5924,44 злата у злату. *Сто злота* имају 16,87 (923) грама чистог злата; *сто злота*, по садржини злата, вреде колико 636,95 (2) динара у злату, или 100 динара у злату вреде 15,69 (979) злата.

По ободу сребрног новца од 5 злата (са годином 1928, 1930) пише: *Salus - Reipublicae - Suprema - Lex* што значи: *благостање државе највиши закон*, изведено од латинског: *Salus populi suprema lex esto*, што ће рећи: *благостање народа мора бити највиши закон* (цитат из Цицероновог дела: „*De legibus*“ — III, 3, 8).

По ободу новца од 5 сребрних злата — јубиларно издање са годином 1830/1930 — пише исто, али на лицу новца читамо: *Honor i ojczyzna* (хонор и ојчизна) што значи: *чашт и ошачбина*.

Испод овог записа пише: *W setna Rocznicę Powstania* (В сетна рочнице повстања), значи: *стогодишњица устанка*.

6.) Италија (Italia)

Италија има *лиру* коју дели на 100 *ченшезима*; 1 *Lira* = 100 *centesimi*; 1 *centesimo*.

Некада оснивач и члан новчане заједнице „Латинске новчане уније“, сада је усвојио другу стопу ковања. Док су многе друге државе прописале и усвојиле нову стопу ковања, која им служи за утврђивање односа према страни валути, дакле служи више као рачунска основа по којој, уствари нису ковали своје златнике од 50 и 100 златних лира. На овом новцу пише 1931 година а поред овог броја стоји IX (римско 9) значи: девета фашистичка година.

Према количини новчаница у оптицају и према златном покрићу, староковани златник од 20 лира, у коме има 5,806 грама чистог злата, вредео је око 70 папирних лира. Новоковани златни новац од 50 лира удешен је тако, да у њему има 3,95 (955) грама чистог злата и да та количина по вредности одговара 50 папирним лирама, а толико је и стављено на златнику (50 лира). Пређе је на златнику писало 20 лира, а плаћало и рачунало се у 70 лира; сада пише на новокованом златнику 50 и толико се и плаћа у папиру или сребру. Златник од 100 лира има 7,91 (9111) грама чистог злата, дакле, два пута више но у 50 лира.

Новоусвојена стопа јесте: из једног килограма чистог злата кује се 12627,68 (12627,676862295) лира, док се је пређе, по стопи латинске новчане уније, из једног килограма чистог злата, ковало 3444,444 лира. — Какав је однос према златном динару? Сто лира у злату, према садржини злата, износе колико 298,83 (433) динара, или 100 динара у злату вреде колико 33,46 (335) лира у злату.

Као што смо већ поменули, сто динара у злату који би се ко-

вали на основу новоусвојене стопе ковања за Југославију, имали би 2,650 грама чистог злата, а новоковани 100 талијанских лира имају 7,920 грама чистог злата, значи отприлике три пута више злата. У овоме односу стоји и вредност динара у злату према златној талијанској лири.

До светског рата у многим државама новац од злата употребљаван је у промету. Данас више нема *златног новца у циркулацији ни у једној земљи*. Папирни новац савршено и успешно *осигурава размену*. Зашто је злато повучено из оптицаја? То је последица тешких економских, а нарочито монетарних прилика које су настале у светском рату. Иако су га неке државе ковале и на основу нове стопе ковања, њега нема у оптицају, свако ко га је једном добавио, оставља га на страну, чува га — тезаурира.

По ободу сребрног новца од 10 лира (са годином 1927), 5 лира (са годином 1914, 1927), 2 лире (са годином 1915, 1916, и 1905), 1 лире (са годином 1903, 1905) пише: *Fert, Fert, Fert* (три пута).

Овај скуп слова који можда претставља једну реч, прати гесло (девизу) Савојског дома. Налази се на новцима средином XV века. Овој речи дата су досада безбрајна објашњења, али ова загонетна слова остала су досада необјашњена. Њихово најмогућније значење јесте ово:

1) То је скуп почетних слова речи (скраћеница): *Federe et religione tenemus* што значи: *држимо се вером и религијом*; ове се речи налазе на неким златницима.

2) *Fert* значи и *подноси*, и *шрии*.

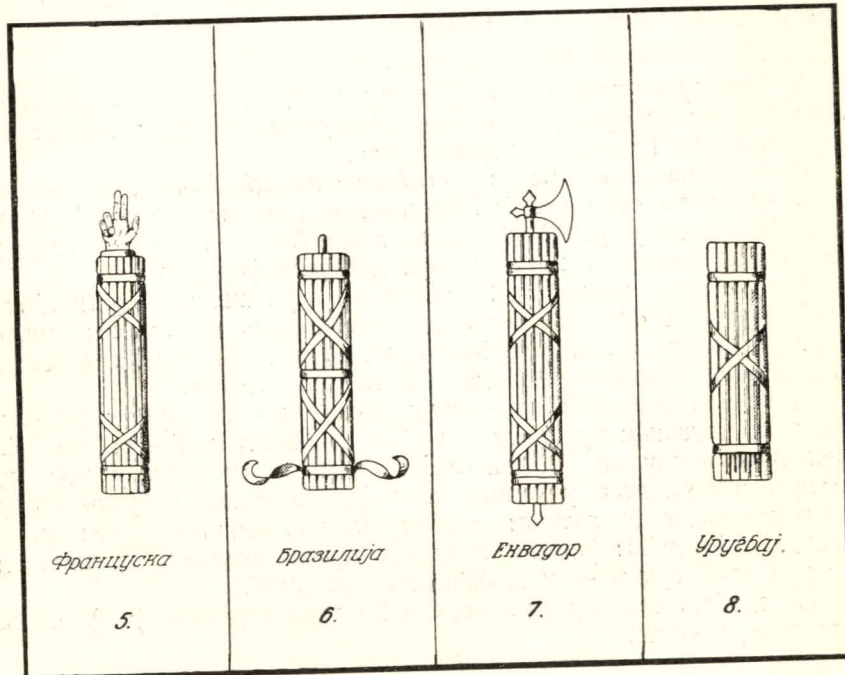
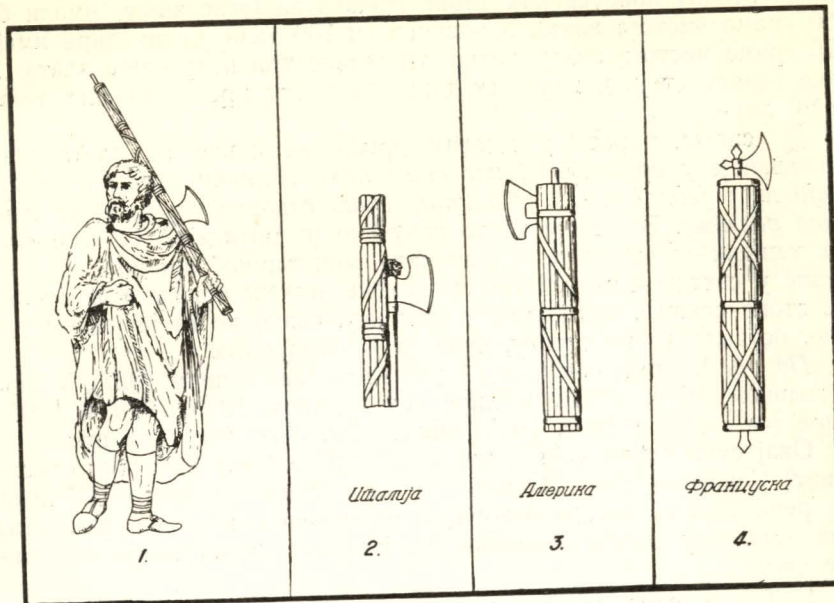
3) Или су почетна слова од речи: *Frappez, entrez, rompez tout*, значи: *удриште, уђиште, рушиште све* — алузија на успех Амадеа IV који је натерао Турке да напусте Родос.

4) Почетна слова речи: *Fortitudo ejus Rhodum tenuit*, значи: *његова храброст сачувала је Родус*, алузија на исти догађај. Примећено је пак да је реч *Fert* нађена и пре Амадеа IV. Хтело се је у речи *Fert* да нађе нека побожна или мађијска формула.

На наличју новца од 20 сребрних лира пише: *Meglio vivere un giorno da Leone che cento anni da pecora* (чита се: *мељо вивере ун ђорно да леоне ке ћенто ани да пекора*), значи: *Боље је живети један дан као лав, него сто година као овца*.

Поменули смо да је на наличју многих новаца Европе израђен омиљен претставник храбрости, симбол храбрости и снаге: *лав*. На талијанском новцу од 50 чентезима израђена су кола у која су упрегнута четири лава, у колима седи богиња правде с буктињом у руци и над њоме је натпис: *aequitas* (латин. *aequitas* значи: право и правда, хоће рећи: једнаки поступак према свакоме, правичност; једнакост пред судом — у грађанским односима).

На сребрном новцу од 2 лире и 20 лира израђена је фаша са брэдвом — секиром.

Ликтори и фаше

Fascis (Fasces — фаше) значи сноп, свежањ, веза прутева из које вири или крај које је привезана брадва — секира; фаша је симбол уједињења и снаге — један се прут и може савити и преломити, али веза прутева не да се ни савити нити преломити. Овај сноп прутева везан је црвеним каишима. Код старих Римљана поменуте фаше носили су на раменима *ликтори*, идући испред краљева или испред виших магистрата, консула и претора. Ликтори (латин. *lictores*, слуге, слободњаци), као почасна пратња према чину и положају онога кога су пратили, било је 5—24; за време мира и у вароши носили су фаше без секире, а за време рата стално са секиром (500 година пре Христа) Фаша је симболички знак снаге или надмоћности над животом и смрћу; код старих Римљана то је био знак за највиши положај — звање. Једно време било је забрањено да се носи по вароши. Сада је опет омиљено *обележје фашиста* (фашизам од италијанске: **fascio**, чита се *фџио*, значи: веза, уједињење, удружење). После светског рата створено је у Италији национално удружење бораца — фашиста — против оних који су непријатељски расположени према отаџбини.

Ношење фаше било је првобитно уобичајено код Етрураца. Етрурија је била земља у западном делу средње Италије. Наполеон Бонапарта начинио је краљевином од великог херцогства Тоскане.

Поменуто је раније да је и на француском новцу изражена фаша тако исто има је на новцу Америке (Сједињених Америчких Држава), Бразилије, Еквадора, Уругваја, Чиле.

7.) Холандија (Nederland)

Холандија има *гулден* који дели у 100 *центс-а*; 1 *Gulden* (Guilder, Florin) = 100 *cents*; 1 cent.

Задржала стару стопу ковања: из једног килограма чистог злата кује се 1653,44 (1653,4391534391) холандских гулдена.

По ободу сребрног новца од 1 гулдена (са годином 1870, 1874) пише: *God zu met ons* значи: *Боже, буди с нама*.

На златном новцу од 10 гулдена, око главе, пише исто (само уместо *зу* пише *zij*): *God zij met ons*.

8.) Швајцарска (Helvetia)

Швајцарска има *франак* који дели у 100 *санцима*; 1 *Franc* = 100 *centimes*.

Од свих оснивача Латинске новчане уније, једина која је остала при стопи ковања ове заједнице.

По ободу сребрног новца од 5 франака (са годином 1890, 1892, 1922, 1923) пише по ободу:

Dominus providebit што ће рећи: *Бог ће сачувати* или *Бог ће се бринути*.

9.) Румунија (Romania)

Румунија има *леј* (леи) који дели у 100 *бани*; 1 *Lei* = 100 *bani*; 1 *ban*.

Пређе је Румунија припадала Латинској новчаној унији, сада је усвојила другу стопу ковања, на име: из једног килограма чистог злата кује се 111111 $\frac{1}{9}$ леја; 100 леја вреде колико 33,96 (226) динара у злату, или 100 динара у злату вреде колико 243,80 (14) леја у злату.

По ободу сребрног новца од 5 леја (са годином 1883) пише: *Meu patria si dreptul* (чита се: меу патрија ши дрептул), што значи: *моја ошацибина и моје право*.

Преко грба — круне — на новцу (на траци) пише: *Nihil sine Deo* значи: *ништа без Бога*.

На златном новцу од $12\frac{1}{2}$ леја који је кован јубиларне године (на њему је стављено 1866—1906), преко орла — на траци — пише: *Prin statornicie la isbinda* (чита се: прин статорничие ла избинда), што значи: *постојаношћу ка победи*.

На наличју новца 20 леја (1930) израђене су четири женске прилике, у народном оделу, како су се ухватиле у коло; ове прилике претстављају велику Румунију са три новодобивене области: Ердељ, Бесарабија и Буковина.

10.) Бугарска (Блгарија)

Има лев који дели у 100 *штошинки*; 1 лев = 100 *штошинки*, 1 *штошинка*.

Бугарска је пређе припадала „Латинској новчаној унији“, сада је усвојила другу стопу ковања, наиме: из једног килограма чистог злата кују се 92.000 лева. Поредџи златан лев и златан динар добићемо овај однос: 100 лева, по садржини злата, вреде колико, 41,01 (698) динара у злату, или 100 динара у злату вреде колико 243,80 (14) лева у злату.

По ободу златног новца од 20 лева и 100 лева старога издања, као и на сребрним комадима од 20 лева, 50 и 100 лева, новог издања, затим на новцу 2 и 5 лева, пише: *Боже, пази Блгарија = Боже, чувај Бугарску*. На лицу ситног новца, у кругу, пише: *сјединицешто прави силаша*, што ће рећи: *уједињење чини силу* (исто као и на белгијском новцу: *L'union fait la Force*).

На наличју новца од 50 и 10 лева (1931) израђен је венац у коме је пшенично класје, ружа, лист од дувана и грождје. На лицу новца израђен је Мадарски јахач на коњу (село Мадари, код Шумена у источној Бугарској); код коњских ногу пас и лав; више јахача натпис: Крум (име бугарског кнеза) и година 814.

11.) Грчка

Грчка има *драхму* коју дели на 100 *лешта*; 1 *драхми* = 100 *лешта*.

Пређе је Грчка припадала Латинској новчаној заједници, сада је усвојила да се из 1 килограма чистог злата кује 51212,87 драхме; 100 драхми — по садржини злата — вреде колико 73,68 (415) динара у злату или 100 динара у злату вреде колико 135,71 (439) драхми у злату.

Као што је већ напред напоменуто, на лицу новца од 20 драхми налази се лик бога вода, бога вечито немирног мора, *бога Посејдона, Зевсовог браша*. Обично се претставља са тророгим копљем у руци, којим он покреће, изазива море ит.д. Уметност га претставља, слично Зевсу, са мокрим праменовима

косе и браде који падају, затим са строгим и озбиљним лицем, често са мрачним цртама. На наличју новца претстављен је предњи део једрилице.

На лицу новца од 10 драхми израђена је богиња земљорадње *Деметра, сестра Зевсова*; на полеђини овог новца израђен је пшенични клас.

На лицу новца од 5 драхми израђен је орао Феникс кога бајка претставља боје црвене или боје злата; по бајци овај орао долази сваких 500 година из Арабије или Индије у Хелиополис и у храму бога Сунца гради себи гнездо од мире, на њему као на ломачи, сагорева и из свога пепела подмлађен, васкрсава. Феникс је грчки симбол бесмртности. Више Феникса израђен је крст и звезда.

На новцу од 50 лепта и 1 драхме израђен је, у „профилу“, лик Минерве, богиње ратне и политичке мудрости.

12.) Чехословачка (Republika Československá)

Чехословачка има *чехословачку круну* коју дели на 100 *халера*, 1 *korun* = 100 *haler*.

Прво имала стопу: из једног килограма чистог злата кују се 22431,58 (3669) чехословачких круна, тако, да су 100 чехосл. круна имали 4,458 гр. чистог злата, или да су одговарале, по садржини злата, вредности 168,22 (641) динара у злату; 100 динара вредело је 59,44 (37) чехословачких круна у злату.

Године 1934, фебруара 19, промењена је стопа ковања и усвојено је: да се из 1 килограма чистог злата кује више круна, наиме: 26917,90 (05), или да 100 чехосл. круна имају 3,715 гр. чистог злата, тако, да сада 100 чехословачких круна у злату вреде колико 140,18 (868) динара у злату, или да 100 динара у злату одговарају 71,33 (24) чехосл. круна у злату.

Усвајањем нове стопе, вредност чехословачке круне смањена је за $\frac{1}{6}$ или за $16\frac{2}{3}\%$ њене првобитне вредности; пређе је вредност чехословачке круне одговарала вредности чистог злата 44,58 *милиграма*, а сада пак, 37,15 *милиграма*. Вредност круне смањена је за $\frac{1}{6}$ т.ј. за 7,43 *милиграма* (јер је $44,58:6 = 7,43$; $44,58 - 7,43 = 37,15$).

Чехословачка је смањила вредност своје валуте, она је девалвирала своју круну, изменила је раније утврђену стопу ковања, да би подигла куповну снагу народа, да би повећала прођу робе у земљи, да би оживела привреду. Чехословачка је хтела на тај начин да пружи производњи јефтинији кредит, да повећа прођу артикала који су намењени извозу и да ослаби конкуренцију на међународном тржишту.

Да видимо има ли каквих записа на чехословачком новцу.

На лицу златног дуката (са годином 1923) пише: *Nedej zahinouti nam i budoucim* (чита се: недеј захиноути нам и будуоцим) што значи *не дај да нештанемо ми и будућа покољења* — народна молитва Св. Вацлаву.

На 5 чехословачких круна испред лука цифре 5 израђена је висока пећ са једном фабричком зградом са два димњака, позади — десно — израђена дизалица. На лицу новца од 10 чехословачких круна израђена млада женска прилика — седи; симболичка фигура младе републике, испод ње силуета Храдчина, из које избија десето-

листа липова гранчица — лево, доле, симбол индустрије, десно, доле, симбол пољопривреде.

13.) Аустрија (Republik Oesterreich)

Раније, као царевина, имала је јединицу *круну* коју је делила у 100 хелера; *1 Krone = 100 Heller*. Сада као република, Аустрија има јединицу *шиллинг*, која се дели на 100 гроша; *1 Schilling = 100 Groschen*.

Стопа ковања: из једног килограма чистог злата може се исковати 4723,20 шилинга у злату, или у једном шилингу има чистог злата 21,172 (08) грама; другим речима: по садржини злата, 100 аустријских шилинга одговарају вредности 798,94, (64) динара у злату, или 100 динара у злату вреде колико 12,52 (648) шилинга у злату.

И раније смо поменули да су на комадима од два сребрна шилинга израђени ликови великана на пољу уметности, музике, песништва, хирургије (Шуберта, Моцарта, Хајдна, Фен дер Фогелвајда, Билрота), затим бив. председника републике Сајпела и Долфуса (1934 године.)

На златном новцу од 100 круна (са годином 1913) и златном новцу од 100 јубиларних круна (са годином 1848—1908) пише по ободу: *Viribus unitis*, значи: *уједињеним снагама*. Ово је девиза — гесло — цара Фране Јосифа.

Исте речи — *Viribus unitis* — читамо и на златном новцу од 20 круна (са годином 1916), затим по ободу сребрног новца од 5 круна (са годином 1909) на 1 форинти (ранији новац Аустрије, са годином 1861, 1879 и 1885), затим на новцу од 2 круне (са годином 1918) и 1 круне (са годином 1912).

На наличју златног новца од 100 круна (јубиларно издање са годином 1848 — 1908) пише:

Duodecim lustris gloriose peractis. Шта значи овај запис?

Lustrum претставља период од 5 година, дакле, време трајања 5 година.

Римљани су се верски чистили од грехова сваке 5 године, и та је година слављена и посвећивана богу Јупитеру; зато се је сваки период од 5 година звао *lustrum*, што ће рећи *пречишћавање*. Према томе горња изрека: *Duodecim lustris gloriose peractis* значи: *након славно проведених дванаест луструма* (или након славно проведених шесет година).

Стари сребрни новац, талир Марије Терезије (са годином 1780) или левантински талир, који је био намењен трговини у Африци, има по ободу овај запис: *Justicia et clementia = правда и милосрђе*.

1934 године ковала је Аустрија нов сребрни новац од пет шилинга; на лицу овог новца израђен је лик мајке Божије са Исусом Христом у наручју. Око овог лика пише: *Magna Mater Austriae* (Велика Мати Богородица — Аустрије); по ободу овог новца пише: *Fuenf Schilling* (пет шилинга), а на наличју овог новца пише: *Österreich, Fünf Schilling* (Аустрија, пет шилинга).

14.) Мађарска (Magyar Királyság)

И Мађарска је раније, у саставу царевине Аустро-угарске, имала јединицу *круну* коју је делила у 100 филера; *1 Koron = 100 Filler-a.* Сада, као република, има јединицу *пенгу* коју дели на 100 филера; *1 Pengö = 100 Filler.*

Мађарска је усвојила ову стопу ковања: из 1 килограма чистог злата кује се 3800 пенга, или у 1 пенгу има 26,315 (78) грама чистог злата. Сто пенга, по садржини злата, вреде колико 993,04 (83) динара, а 100 динара у злату колико 10,07 пенга у злату.

По ободу мађарских 100 зл. круна јубиларног издања са годином 1867—1907, као и по ободу сребрног новца од 5 круна (са годином 1908) пише: *Bizalmat az ősi erényben* (чита се: бизалман аз еши ерењбен), што значи: *моја вера у старе врлине*, или *моје поверење у врлине предака*.

15.) Финска (Suomi)

Финска има *марку* коју дели на 100 пениа; *1 Markka = 100 Penniä*, 1 Penni, 5 Penniä, 5 Markkaa (множина).

На златном новцу од 20 марака (са годином 1878) пише на наличју, у кругу: *5,806 Grm. kultaa, 0,645 Grm. kuparia* а то значи: *5,806 грама злата* и *0,645 грама бакра*, свега, дакле, овај златник тежи 6,451 грама.

На златном новцу од 10 марака пише управо половина од горње тежине, наиме: *2,903 Grm. kultaa, 0,322 Grm. kuparia*.

Ако се ови бројеви или количина чистог злата и бакра — легуре — упореде са количинама злата и легуре у француском наполеондору, или нашем александору, видеће се да се подударају, тј. да је и Финска некада припадала Латинској новчаној унији. Али, као што су после рата многе државе промениле стопу ковања, тако је и Финска. Док је пре ковано 3444,444 финских марака из 1 килограма чистог злата, односно један златник имао је 5,806 грама чистог злата, сада се из једног килограма чистог злата кује 26388 $\frac{4}{5}$ марака. На основу ове новоусвојене стопе ковања, Финска је још 1926 године стварно и ковала и пустила у оптицај своје нове златнике од 100 и 200 финских марака и њима заменила раније коване од 10 и 20 марака.

Златник од 100 марака има сада 3,789 (47) грама чистог злата, дакле, нешто више од пређашњих 10 марака, односно 10 франака у злату, који имају, као што смо поменули, 2,903 грама. Златник од 200 марака има 7,578 (94) грама чистог злата, опет нешто више од раније кованих 20 марака, односно 20 златних франака који имају 5,806 гр. чистог злата.

Стари златник, у коме има 5,806 гр. злата, рачунат је у промету око 150 сребрних и папирних марака. Финци су ковали 100 марака у злату са златном садржином 3,789 (47) грама и ставили су на њему број 100, што и одговара вредности према сребрном или папирном новцу. Слично и са оним златником од 200 финских марака.

По садржини чистог злата 100 финских марака вреде колико 143 динара у злату (142,99886), или 100 динара у злату вреде, по садржини злата, колико 70 финских марака у злату (69,93062).

До светског рата били су у промету у Финској сребрни новци од 1 и 2 марке; сада Финска нема сребрног металног новца.

По ободу поменутог сребрног новца од 2 марке (са годином 1865) пише: *Vaskea 12²/₃ osaa hopeata 83¹/₃ osaa* (чита се: васкеа 12²/₃ оса хопеата 83¹/₃ оса), што значи: бакра има 12²/₃ дела, сребра 83¹/₃ дела тј. овај новац кован је из мешавине у којој има 12²/₃ дела бакра и 83¹/₃ дела сребра, или у 96 делова (12²/₃ + 83¹/₃ = 96) укупне тежине има 83¹/₃ дела чистог сребра, а 12²/₃ додатка, легуре — бакра. (И овај број 96 узет је као основа од пређашње руске јединице тежине — руске фунте — која се дели на 96 злотника по 96 долеи).

На лицу овог новца, у кругу, пише: *47,24 kappaletta naulasta selwää hopeata* (чита се: 47,24 капалета науласта селве хопеата), значи: 47,24 комада кују се из једне фунте чистог сребра (1 руска фунта тежи 409,5 грама).

На комадима од једне сребрне марке налазимо исти овај запис само у дуплим бројевима, показује, дакле, да се из једне фунте чистог сребра кује два пута више комада од 1 марке но оних од 2 марке.

Напомена. Слично означавање вредности на самом новцу, наћи ћемо још код Шпаније и Русије. На бакарном новцу Шпаније, на 5 и 10 центавоса, обележена је бруто тежина новца и колико се комада кују из једне јединице тежине (из 1 килограма); на руском пак новцу (како оном за време царевине, тако исто и на данашњем совјетском), обележено је колико има чистог сребра или злата.

16.) Шпанија (España)

Шпанија има *пезету* коју дели у 100 *центимоса*; пређе се је јединица звала *ескудо*; *1 Peseta = 100 Centimos*; *1 Centimo*.

Шпанија је задржала и даље стопу ковања „Латинске новчане уније“ тј. да из 1 килограма чистог злата кује 3444,444 пезета у злату.

По ободу златног новца од 10 златних ескуда (са годином 1866) пише: *Rei, Lei, Patria*, што значи: *краљ, закон, отаџбина*.

На наличју сребрног новца од 2 пезета (са годином 1870) пише у кругу око грба: *cien piezas en kilogramo* (чита се: *циен пиецас ен килограмо*), значи: *100 комада из једног килограма*.

На лицу бакарног новца од 10 центимоса (са годином 1870) пише: *diez gramos* (дес грамос), значи: *десет грама*; на наличју, у кругу: *cien piezas en kilog.* (циен пиецас ен килограмо), значи: *сто комада из једног килограма*.

Слично пише на комадима од 5 центимоса: *cinco gramos* чита се: *цинко грамос = пет грама* и *doscientas piezas en kilog.* (досциентас пиецас ен килог.) — *200 комада из килограма*; исто тако одговарајући број грамова и комада записан је на комадима од 1 и 2 центимоса.

17а.) Русија (као царевина)

Русија, као царевина, имала је *рубљу* коју је делила на 100 копејка; *один рубл = 100 копеек*; *1/2 рубље = один полтиник*; 1 копеика, 2 копеике, 10 копеек (множина).

На основу кога је прописа кован руски новац, односно која је стопа ковања служила као основа, најбоље ћемо видети из самог записа на руском новцу.

По ободу златног империјала — комада од 15 златних рубаља (са годином 1897) пише: *Чистаго золоша 2 золошника 69,36 долеи*. Колико ово износи у грамовима и како стоји у поређењу са француским франком (наполеондором)?

Поменуто је већ да се руска фунта — 409,5 грама — дели у 96 злотника, а сваки злотник у 96 долеи (доља); према томе, један злотник тежи 4,2656 грама, а један долеи 0,044 (43) грама (односно 44 милиграма). Горе поменути бројеви: 2 злотника и 69,36 долеи чине, према томе 11,613 грама, значи, у 15 зл. руских рубаља има толико чистог злата. Ако ово поредимо са предатним нашим златником или александором или француским златником од 20 франака, у коме има 5,8065 гр. чистог злата, видећемо да у поменутих 15 рубаља има управо онолико злата колико у два наполеондора (или 40 динара) у злату; $5,8065 \times 2 = 11,613$ грама.

По ободу златног *полуимперијала*, односно *7¹/₂ рубаља* (са годином 1897) пише: *Чистаго золоша 1 золошник 34,68 долеи*, дакле, управо половина од онога што је у комадима од 15 рубаља; према томе, по садржини злата, *7¹/₂ рубаља* одговара златнику од 20 франака, односно 20 зл. динара (наполеондору).

Слични одговарајући записи налазе се на златним комадима од 10 и 5 златних рубаља.

Исто тако, на некадањем *сребрном руском новцу* од једне рубље, 50 и 20 копејка пише колико злотника и долеи чистог сребра има у њима. Тако на пример *по ободу сребрне рубље* пише: *чистаго сребра 4 золошника 21 долеи*, а на комадима од *1/2 рубље*: *чистаго сребра два золошника 10,5 долеи*.

17б.) Русија

(С.С.С.Р. = Сојуз социјалистических советских республик)

Сада Русија има као јединицу *червонец* који дели у 10 рубаља по 100 копејка.

Стопа ковања иста као и код Русије-царевине.

На сребрном комаду од 1 рубље (один рубл, са годином 1924) *по ободу* пише: *чистаго сребра 18 грамм*, а иза тога и у загради пише 4.з. 21.д., што значи: 4 злотника и 21 долеи. Из овога записа читамо да се ова рубља, по садржини чистог сребра, не разликује од оне раније коване (за време царевине), само што је сада запис изражен прво у грамовима, а иза тога — у загради — стављено је 4.з. 21.д. као објашњење да је то исто колико и 18 грама.

На наличју овог новца, у кругу, пише: *пролетарији всех стран соединјајшес.*

По ободу сребрног новца од $\frac{1}{2}$ рубље (один полтиник, са годином 1924) пише: *чистаго сребра 9 грамм* (2 з. 10,5 д.); у загради 2 з. 10,5 д. значи: 2 золотника и 10,5 долеи. На истом новцу (од $\frac{1}{2}$ рубље) који је кован 1925 године — дакле, годину дана доцније — по ободу пише само: *чистаго сребра 9 грамм*, дакле, избачено објашњење у загради да 9 грама чине 2 золотника и $10\frac{1}{2}$ долеи. — Метарски систем мера који је Совјетска Русија усвојила, избацује постепено стари систем руских мера.

Из горе наведеног види се уједно да је, по садржини чистаго сребра, и данашњи *полинник* исто толики као и онај руске царевине.

18.) Латвија (Republika Latvia)

Латвија има *латс* који дели у 100 *саншима*; 1 *Lats* = 100 *Santimi*; 1 *Santim*, 2 *Santimi*, 10 *Santimu* (множина).

Латвија има стопу ковања „Латинске новчане уније“.

На сребрном новцу од 5 *лати* (са годином 1929) по ободу пише: *Dievs sveti Latviju* што значи: *Боже, благослови Латвију или Бог нека благослови Латвију.*

19.) Ватиканска држава (Stato della citta del Vaticano)

Ватиканска држава има *лиру* коју дели у 100 *центезима*. На основу Латеранског уговора Св. Столица добила је поново право да може ковати свој новац. Године 1929 исковала је Ватиканска држава, на основу стопе ковања коју је усвојила и Италија, свој посебни новац. Тако Ватикан има данас: *златан* новац од 100 лира са ликом папе Пија XI, *сребрни* од 5 и 10 лира опет са ликом папе Пија XI, *никлени* од 1 и 2 лире, од 20 и 50 центезима и *бакарни* од 5 и 10 центезима.

По ободу сребрног новца од 5 и 10 лира пише: P.C.J.R.C. Ова слова претстављају скуп почетних слова из речи: *Pax Christi in regno Christi*, што значи: *Мир Христов у царству Христовом.*

II. Сједињене Америчке државе

А) О МЕТАЛНОМ НОВЦУ УОПШТЕ

Рузвелт: „Човечанство у првом реду, а потом добит“.

Безмало пре сто година амерички конгрес утврдио је да вредност долара одговара тежини чистаго злата 1,504 $\frac{4}{5}$ грама или из једног килограма чистаго злата кује се 664,61 (4832) долара (или у 100 зл. долара има 150,46 (308) грама чистаго злата; према данашњој стопи Југославије долару одговара 56,77 динара у злату, или 100 динара вреди, по садржини злата 1,76 (123) долара. Али, долар је, као стогодишњак, дотрајао и доживео свој крај. Почетком 1934 године, амерички конгрес донео је понова одлуку о вредности долара, она је сада, можда привремено, утврђена на 59,06 центса његове раније вредности или вредност долара смањена је за 40,94%. Из једнога килограма чистаго злата кује се сада 1125,36 долара, у 100 долара има 88,860 грама чистаго злата, или долару по садржини злата, одговара сада 33,53 динара у злату, док је пређе одговарало 56,77 дин. *Приближно, дакле, од једног раније кованог долара, створена су два Рузвелтова долара.* Тако је у неку руку извршена инфлација.

Шта се на новцу америчких држава уопште може видети и прочитати?

Од далеког севера па до крајњег југа простране Америке, металан новац носи девизу: „слобода“ (Liberty, Libertad, Libertador). Као црвена нит провлачи се ова девиза поред симбола слободе који је урезан на лицу или наличју новца, а то је фригијска, јакобинска капа слободе, која је израђена на глави женске прилике, сама за се или на копљу, шиљаста капа која се обично на грбовима америчких република црта црвено.

На новцу америчких република често ћемо наћи симбол уједињења и снаге: сноп, свежањ или везу прутева са брадвом (секиром) или без ње.

Записи на новцу издвајају се од записа на новцу европских држава. На металном новцу америчких држава пише, например: „Истина и правда“, „Разумом или снагом“, „Са слободом не вређам и не страхујем“, „Ред и напредак“, „Штедња води напредку“, „Сталан и срећан за јединство“, „Слободна и уређена“, „Независност и слобода“, „Штедљивост је богатство“, „Дваестак уштеђен јесте дваестак добивен“ (слично нашем: „зрно по зрно погача, камен по камен налача“). Сви ови записи налазе се урезани на лицу новца, по ободу или наличју.

Металан новац америчких држава израђен је технички врло лепо — уметнички. Обично су урезани знаци са грбова појединих држава, све је израђено прецизно. На лицу и наличју новца видећемо орла — кондора, симбола сунца, цара свемира, орла са убијеном змијом у кљуну и канцама — симбол победника. На новцу

Уругваја видећемо опаког јагуара, на новцима других држава Америке израђен је хат, коњ, бик, лама, житни клас, сноп, кинин (дрво, република Перу), кактус (Мексико) ит.д. Сваки од ових знакова, који на први поглед чак не пада у очи, дубље загледан, отвара читаву књигу истина и поука.

Име новца обично је долар или пезо (пезос); али новац има и других имена нпр. по орлу, који је израђен *на лицу новца*, новац се зове „орао“ („игл“) или по птици грабљивици кондору, новац се зове „кондор“ (Condor), по сунцу новац се зове „сунце“ (Sol) — тако има Перу и Лима: по ослободиоцу Симону Боливару новац се зове „боливар“ ит.д.

Све јединице новца америчких република деле се у 100 делова, само бразилијански милреј дели се у 1000 реја, а рачунски новац „Conto“ дели се на 1.000,000 реја.

Б) ЗАПИСИ НА МЕТАЛНОМ НОВЦУ СЈЕДИЊЕНИХ АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА (United states of Amerika, скраћено U. S. A.)

Јединица новца јесте *долар* (долер), дели се на 100 *центи*; име долар постало је од немачког *Taler* — талер, талир.

(У Јоахимову — у Јоахимсталу, то јест у долини Св. Јоахима — у Чешкој, кован је 1525 год. сребрни новац *Јоахимсталер*; по овом сребрњаку назван је и амерички новац *долар*).

Центи постало од латинског *centum* = 100; тако се зове ситан новац многих држава које рачунају по десетном систему. 1 Dollar — *one Dollar*, 1 *Dollar* = 100 *Cents*, 1 Cent (one cent), five cents (пет цента, множина), ten dollars (десет долара).

Знак за долар јесте упрошћена слика херкулових стубова са једног шпанског новца који је пре долара био главни новац у Америци. *На лицу* златног новца од 5, 10 и 20 долара, затим на сребрном новцу од 1, $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ долара израђен је *орао*.

Орао је од крупнијих врста, са врло jakim кљуном, са ногама обрастим перјем — скоро до канца; крила не прелазе, по дужини, реп. То ће бити једна врста орлова која живи по високим брдима и у пространим шумама. Перје његово употребљава се као нажит.

Због својих изванредних особина, већ одавна је орао важио као краљ птица; у бајкама претставља сунце.

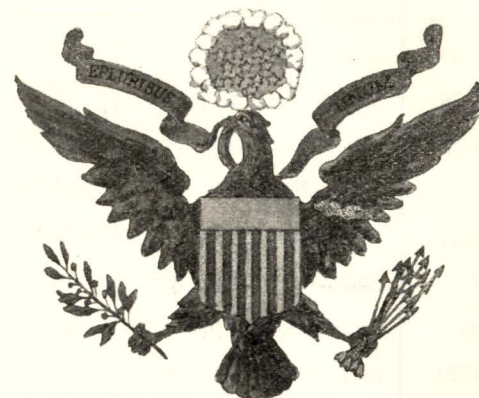
У старој грчкој митологији орао је Зевсов пратилац и гласоноша — *венник*. Орао претставља бесмртност и човекову душу која по смрти узлеће; орао претставља земаљску силу и зато се ставља на новцу и грбовима.

По орлу који је израђен на новцу, амерички златан новац од 10 долара зове се *орао* (Eagle, чита се *игл*), на њему је орао у мирном ставу; с једне стране орла пише: *E. pluribus unum*, значи: *из више* (подразумева се држава) *једна* (Е. од *ex* — из), а с друге стране орла пише: *In God we trust* (чита се: „ин год уи траст“) значи: *У Бога ми верујемо*. На другој страни израђен је женски лик са украсом од орловог перја на глави; то је украс који носе Индијанци. Преко чела овог лика пише: *Liberty* — слобода.

Златан новац од 20 долара — *дуали орао*; на лицу новца израђена је богиња слободе која у левој руци носи гранчицу лаворике,

а у десној носи буктињу; и над овим ликом пише: *Liberty* — слобода. *На наличју* је израђен диван орао у лету како плови по зраку обасјан сунцем које се рађа и по коме пише: *In God we trust* (у Бога ми верујемо). Ово је једини новац Сједињених Америчких Држава који и по *ободу* има запис, и он гласи: *E. pluribus unum* — из више једна. Други новци немају, дакле, *по ободу* записа.

Златан новац од (5) пет долара — полу орао; на лицу овог новца израђен је орао у слободном лету са раширеним крилима, у кљуну носи траку са написом: *E. pluribus unum*, у левој канци неколико стрелица, а у десној гранчицу лаворике. Све су то знаци грба Сједињених Америчких Држава; најлепше се то види на сребрном од $\frac{1}{4}$ долара.

Грб Сједињених Америчких Држава

Поменути грб израђен је овако: орао у слободном лету, мрке боје, у десној канци држи гранчицу лаворике, а у левој 13 сребрних стрелица са позлаћеним врхом; у кљуну носи златну траку са написом: *E. pluribus unum*. На грудима овог орла израђен је штит, на коме су, испод плавог поглавља, извучене црвене линије (шест на броју), а између ових налазе се сребрна поља — траке (7 их је). Над орлом, у венцу од облака, израђено је 13 сребрних петокраких звезда — 13 је број држава које су прве ушле у састав — уједињење. (Сада на америчкој застави има 48 звезда, а толико држава чине Сједињене Америчке Државе; застава је црвеним и белим управним тракама подељена на 13 поља — пантљика.)

На златном комаду од $2\frac{1}{2}$ и 5 долара, као и на бакарном комаду од 1 цента, израђен је Индијанац са украсом од орловог перја на глави (Indian war head dress, чита се: *Индиан вор хед дрес*, значи: индијска ратна капа, ратна ношња за главу). Овај украс од перја носи се само у рату, или у миру само у врло свечаним приликама. Једино поглавице или истакнути и врло храбри људи имају права да носе овакве капе.

Фаша са бравом (секиром) израђена је на наличју сребрног новца од 10 центса; на овом новцу пише: *one Dime* (енглески, чита се: *даим*) од латинског *decima*, што би одговарало нашем: *десетак*.

На сребрном новцу од једног долара (one Dollar) израђен је орао миран — одморан; поред других уписа на овом новцу, испод орла пише још: *Peace* (чита се: *пис*), значи: *мир*.

Златни паритет

на основи 2,65 гр. чистог злата = 100 дин.;

1 кгр. чистог злата = 37735,85 зл. дин.

Комада	Валуте	Тежина чистога злата у гр.	Динара	Валуте	100 дин. вреде	Из 1 кгр. чистог злата кује се
100	Долара	88,863455	3353,33939	Долар	2,9821	1125,333
1	Е. фунга	7,32238	276,31622	Е. фунга	0,7 ³ 0,36190	136,567585755
100	Шв. фран.	29,03225	1095,5566	Шв. фран.	9,12778	3444 ⁴ / ₉
100	Чех. кр.	3,715	140,18868 ¹ / ₂	Чех. кр.	71,3324	26917,9005
100	Лира	7,91911	298,83433	Лира	33,46335	12627,676862295
100	Хол. фор.	60,48	2282,2641	Хол. фор.	4,38161	1653,4391534391
100	Фран. фр	5,895	222,45283	Фран. фр.	44,95335	16953,528414
100	Нем. мар.	35,84229	1352,5392	Нем. мар.	7,39351	2,790
100	Шилинга	21,17208	798,9464	Шилинг	12,51648	4723,20
100	Пенга	26,31578	993,0483	Пенга	10,07	3800
100	Белга	20,9211	789,4754	Белга	12,66663	4779,863391504
100	Леја	0,9	33,96226	Леја	294,4444	111111 ¹ / ₉
100	Лева	1,08695	41,01698	Лева	243,8014	92000
100	Драхми	1,95263	73,68415	Драхма	135,71439	51212,87
100	Злотиа	16,87923	636,952	Злоти	15,69979	5924,44
100	Дан. кр.	40,32258	1521,6067	Дан. кр.	6,57201	2480,—
100	Швед. кр.			Швед. кр.		
100	Норв. кр.			Норв. кр.		
100	Фин. мар.	3,78947	142,99886	Фин. мар.	69,93062	26388 ⁴ / ₅